

“ ”

Kanpokoak hain argi identifikatzen eta salatzen genituen bitartean, barkaberak izan gara etxekoekin

Miren Amuriza Plaza

DBH4 errepikatu zuen urtea gogoratzen du Jonek *Pleibak* (Susa, 2024) eleberrian. Adinkideak Durangoko institutura aldatu ziren, eta Polly auzokidearen ikasgelan geratu zen bera. Hautzaroa Joneren baserria eta Pollyren txaleta lotzen zituen errepidean gora eta behera emana zuten biek, joan-etorrian, jira-bira amaigabe baina banaezinean. Harik eta irailetik ekainera, gutxika baina azkar eta behin betiko arrakalatu zen arte bien artekoa, eurek ere zer gertatu zen ondo jakin barik.

LEIRE VARGAS NIETO DAN I BLANCO / ARGIA CC-BY-SA

Orain bost urte pasatxo eman zenuen *Basa* (Elkar, 2019) lehenengo eleberria. Zahartzaroari begiratzan ziola esan liteke. *Pleibak*-ek, aldiz, nerabezaroari. Nondik dator fokua garai horretan ipintzeko gogoa?

Liburuaren muina ez zen izan historia hau kontatu edo gai hau lantzeko nahia. Nekarrena zen lengoaia literario jakin bat praktikan jartzeko gogoa; ahozkotik ahalik eta gertuen egongo zen lengoaia. Itziar Ugartek “zikinak jandako hizkuntza” proposatu zuen kontrazalerako, eta ondo deskribatzen du bilatu nahi nuena: hizkuntza bat esan-indarra daukana, ahozkotik hurbil dagoena eta gazte-giroari lotua. Erregistro horretan arituko ziren ahotsen bila nenbilela ailegatu nintzen pertsonaietara, eta hortik baita gure nerabezaroaren testuigurura ere.

Izan ere, *Pleibak*-en ezaugarri deigarrietakoa da ahots narratzaileak darabilen hizkuntza. Nola definituko zenuke?

Azpimarratu nahiko nuke, lehenengo eta behin, liburu zehatz honetarako hartutako erabaki-multzoa dela hau, ez lengoaia literarioari buruzko irizpide orokorra. Normalean, narratibaz ari garenean, beste hautu batzuk esplizitatu egiten ditugu, eta hizkuntzari lotuak ez hainbeste. Baina hautuok beti daude hor. Niretzat inportantea da kontatzen ari zaren istorio horri ahalik eta ondoen doituko zaion erregistroa topatzea, erabaki konkretuak hartzea. Hizkuntza ez baita bakarrik esanahia, berbarena,

esaldiarena eta paragrafoarena. Soinubanda efektua ere badauka, eta informazio gehigarri pila bat berba bakoitzaren baitan.

Kasu honetan, irizpidea izan da ahalik eta zehaztasun lexiko handiena bilatzea. Bide horretan konturatu naiz, esan nahi nuena esateko, askotan pasatzen nintzela erdaratik edo bizkaieratik. Orduan, lexikoan irizpidea izan da malgu jokatzeari, eta erdaratik datozen berbak erabiltzea baldin eta gaztelaniazko eta frantsesezko itzulpenak antzerakoak badira, edo euskarazko ordainak baino laburragoak edo indartsuagoak badira: brillante, hortero, liminal... Beraz, hiztegiarekin malgu jokatzeari erabaki dut.

Eta kontrara, sintaxian zorrotza izan naiz: garrantzia handia eman diot euskarazko egiturak zaintzeari. Uxue Alberdik *Hetero*-ri buruzko ARGIAko elkarrizketan aipatu zuen moduan, hizkuntza arduratik edo arduragabekieratik apur dezakezu. Ni ahalegindu naiz arduraz egiten, eta, apurtu dudan tokietan, kontzientzia osoz jokatzeko, pentsatuta irabazteko gehiago daukagula horrela, galtzeko baino.

Sonoritateari dagokionez, Andrea Abreuren *Panza de Burro* (Barret, 2020) oso adibide ona da. Ingurukook, irakurri genuenean, geure buruari galdetu genion posible ote zen halako zerbait

egitea euskaraz. Nik uste, hura idatzita dagoen modua euskaraz eman-go bagenu, hurbilago legokeela, euskalkitik baino, *sukalkitik*: esandako moduan idatzita, berbak elkartuta eta janda, ortografia-arauei bazter eginda... Hainbesteko apurdura euskararen kalterako litzateke, batetik, komunikatiboki, bideragarria ez delako, Abreuren Tenerifeko hizkera hurbilago baitago Zaragozako erdal hiztun baten hizkeratik, gure mende-baldeko euskara lapurtar batenarengandik edo euskalkirik ez duen hiztun batenarengandik baino. Eta bestetik, apurdurei eutsi ahal izateko, egiturak sendo egon behar duelako: gure kasuan, hizkuntza-egitura sendorik ez dugunez, batu baino, euskaldunon komunitatea zatitu egingo luke gehiago. Esperimentaziorako tarterik ez daukagula esan nahi du horrek? Ez. Horrekin jokutzen saiatu naiz. Gauza konkretuetan bilatu dut jolasa, adibidez, markak edo oso geuretuta ditugun erdarazko esaerak esaten ditugun moduan idatzita. Euskara batuari bitartekoak topatzen saiatu naiz, testuaren osotasunaren karga eta ulermenaren ardatza galdu gabe betiere.

***Panza de burro* bada gaztelaniazko literaturan azken urteetan eman den nerabezeroari begirako korrante baten parte. *Pleibak-i* ere har dakioke horren eragina. Zelan esango zenuke lurreratzen direla gurearekin ukipen-egoeran dauden literaturetako mugimenduak euskal literatur sisteman?**

Nire inguruan behintzat guztiok irakurtzen dugu erdarazko literatura, gaztelaniazkoa eta anglosaxoia, baita frantsesa ere. Eta esango nuke oso zabalik gaudela beste literatura batzuetan sortzen dena jasotzeko.

Bestalde, gaitza zait orokortzea, baina iruditzen zait, duela gutxi-ira arte, oso zurruna izan dela gure errealitateaz kontatu ahal izan dugun errelatoa: bereizi behar genituen alde bata eta bestea, zuria eta beltza... Eta, biziraun ahal izateko, geure buruari buruz sortu dugun errelato horren barruan ailegatu gara honaino, bere abantaila eta desabantailekin. Tes-tuingurua aldatzen eta zabaltzen joan da, ordea, eta era berean espero dut errelato literarioa are askotarikoagoa izatea bost urte barru, hamar urte

barru. Orain, beste gai batzuk problematizatzen hasi garen moduan, beste gatazka batzuk politikotzat hartzen eta gauzak izendatzen, fikzioan ere eragingo du ikuspegi horrek, eta zabalduko da garrantzitsutzat edo idazteko zilegitzat ditugun gaien zerrenda.

Bestalde, ez da kasualitatea nerabearoak halako interesa sortzea, geure burua inoiz baino gehiago eraikitzen eta definitzen joan ohi baikara garai horretan. Zer forma hartzen du aroak liburuan?

Lehen aipatutako liburuak eta oraingoak ere inimiziazkotzat hartzen dira askotan. Bada trantsizio bat: pertsonaiak heltzen ari dira, baina ume-buztana zintzilik daramate oraindik. Hor daude, erdibidean. Oso garai intentsoa da eta, nire ustez, hunkigarria. Denok egon baikara hor, denok izan gara izaki hori, instituturako kamiseta moztua eta modako kanpanoloak janzten dituen, eta, aldi berean, umetako pijamarekin lo egiten jarraitzen duena.

Kontraste handi-handiko sasoi da, norberarengan, gorputzean, inguruak baldintzatzen zaituen eran... Gure kasuan, gelakide guztiok ibili ginen eskola berean 6 urtetik 16ra, denok ustez baldintza berdinetan. Gerora ikusi dut, baina, zenbateraino gentozen bakoitza geure egoerak markatuta. 14 urterekin ez zara konturatzen kartak alde aurretik banatuta daudela, ez zure kartak on samarrak direnean behintzat; zure jatorrizko estraktu sozioekonomiko eta kulturalaren arabera, baliabide batzuk izango dituzulako, gustu batzuk, afinitate batzuk... Bien bitartean, zeure izatea eraikitzen ari zara, barrura begira, baina baita besteekiko elkarreraginean ere, taldeari begira, nor aukeratzen duzun eta nork aukeratzen zaituen... Dena dago baldintzatuta. Alde guztietatik lehertzen den etapa da nerabearoa, eta haren baitan konplexutasuna bilatzeko eta sakontzeko tartea ematen du.

Hala ere, gaur egunetik ari da Pleibak: Joneren begirada helduak kontatzen du 2000ko hamarkadako nerabearo hori.

Umeen edo nerabeen ahotsak idatzira ekartzeak arrisku batzuk ditu, nire ustez: diskurtso oso naifak egiten buka dezakezu edo, guztiz kontrara, heldu batekin esan eta pentsatuko lituzkeen gauzak pertsonaia gazteago baten ahotan jarritzen. Ahots hori behar bezala doitzea

“ ”

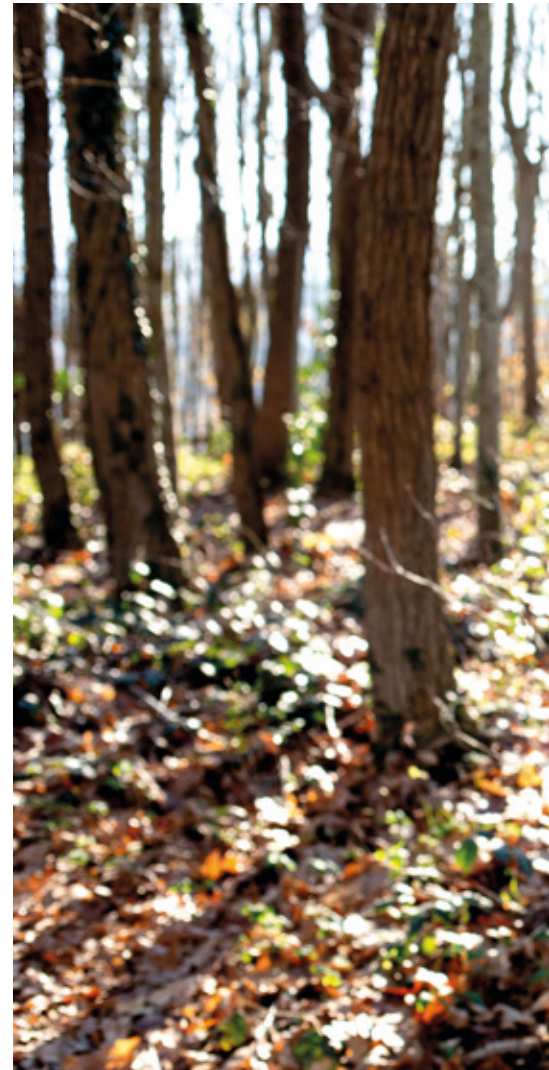
Askok eduki dugu lehenengo “bikote harremana” lagun batekin, hala identifikatu ez arren

gaitzagoa egiten zitzaidanez, egokiagoa iritzi nion distantzia hartzeari.

Bestetik, gertatu zenari buruz ikuspegi kritikagoa edukitzeko aukera ematen zidan horrek. Garai horrek gaur egunetik desberdin ikusten ditudan hainbat geruza ditu, eta bigarren irakurketa egiteko gogoia neukan. Kontziente izanik irakurketa nostalgiko bat egiteak dauzkan arriskuez, hori bai. Ahalegindu naiz hortik ihes egiten. Uste dut iragana idealizatzea dela nostalgiaren arrisku handienetako bat. Azken urteotan eta pandemiaren geroztik bereziki, diskurtso apokaliptikoak nabarmendu diren honetan, ematen du mundua orain dagoen moduan edo okerrago egongo dela beti, eta, beraz, lehenengo guztia hobea zela. Eta hori ez da horrela: bai lehenengoak eta bai oraingoak baditu bere argi-ilunak. Horren aurrean, saiatu naiz ahalik eta zehatzena izaten gertakizunetan, eta ahalik eta objektiboena deskribapenetan, zenbait gauza problematizatze bidea zabaltzeko.

Arauaren kontuari tiraka, liburuak idatziko lukeena Polly litzatekeela esanez hasten da kontakizuna. Izan ere, gutxietsi ohi ditugun ahotsak hartuko dute fokua: feminismoan kabitzen ez den baina bizitza zaintzen ematen duen Beda, manifestara joan arren gaztetxera gonbidatzen ez duten Jone... Azkura eragiten du batzuetan.

Autokritika egiten saiatu naiz. Nerabearoan motibo askogatik apurtzen dira harremanak. Kasu honetan, Joneren begiradak behin eta berriro ikusarazten digu, garai hartan behintzat, zaku berean sartzen genituela militaritzen ez zuten lagun guztiak, kontuan eduki barik beharbada beldurreratik ez zeudela hor, edo informazio faltagatik, edo interes faltagatik, edo desberdin pentsatzen zutelako. Eta, orain, atzera begiratuta, nabarmena da, ordura arte hur-hurrekoak izandako lagunekin ere, egun bate-

tik bestera zer jarri genuen balioan eta zeri kendu genion garrantzia, eta zelako amildegia sortu zuen horrek lagun taldeetan.

Gizonekiko harremanak eta zisheteropatriarkatuaren inposaketak ere modu desberdinetan zeharkatzen ditu Polly eta Jone.

Bai, eta inposaketa horrek geruza asko ditu, horregatik ahalegindu naiz ahalik eta gehien zehazten eta konplexuago egiten. Biak zeharkatzen ditu ideologia berberak, baina, harremanen kasuan adibidez, desberdin proiektatzen dute desio dutena. Akordatzen zara zelan egoten ziren linterna batzuk irudiak proiektatzen zituztenak? Estalkia aldatu eta irudi desberdinak eman zenitzakeen. Ba, Jone eta Pollyren kasuan, berdina da: linterna berbera daukate, baina proiektioak desberdinak dira. Jonek muturre-

ko emozioak sorraraziko dizkion norbait bilatzen du Adirengan, estutzen duen horretatik guztitik aldentzeko ihesbide bat eskainiko dion tipo bat. Eta, Pollyk, aldiz, manifa batean Etxebarekin topo egin eta segundora irudikatzen du bien balizko bikote-bizitza militante perfektua.

Autokritika egiten saiatu naiz horretan ere; errazago identifikatzen ditugu biolentzia eta botere-harremanak etxetik kanpo edo inguru ez-politizatueta gertatzen direnean. Lokaleko mutilak erraz kantzelatzen ditugu lagun bati mameda bat egiteko ordaindu dioten tiparen inguruan berbetan ari direnean, edo dantza-taldekoak erdi brometan neska bati ezpata bat hankartetik sartzen diotenean. Etxean gehiago kosta zaigu. Pankartak jartzen edo turnoak egiten ari den kidea, kanzelatu? Zelan ba? Uste dut beranduago heldu garela irakurketa horretara. Eta hori ere kontaktu nahi nuen:

“ ”

Hizkuntza arduraz apurtzen ahalegindu naiz, eta, apurtu dudan tokietan, kontzientzia osoz jokatzeko, pentsatuta irabazteko gehiago daukagula horrela, galtzeko baino

kanpokoak hain argi identifikatzen eta salatzen genituen bitartean, etxeokoen zeinen barkaberak izan garen.

Maitegorrotoa da bi protagonisten artekoa; emozio gama osoa

gordetzen du harremanak. Biak ere norbere burua elkarri begira eta elkarrekiko erreakzioan eraikitzen ariko balira lez.

Garrantzia handia eman diot pertsonaiak eraikitzean heroia-antiheroia oposizioan ez erortzeari. Joera dugu gauzak dikotomietan ulertzeko: baserria eta katea, lokala eta gaztetxea, Polly eta Jone... Eta ez nuke nahi ez bi pertsonaiak eta ez giroak horrela uler daitezzen. Hori baino konplexuagoak dira, eta jarraidura baten barruan irudikatzen ditut atzera eta aurrera. Jonek eta Pollyk badute mundu partekatatu bat, baita hainbeste partekatzen ez dituzten eremuak ere. Biek maite dute elkar, biek egin diote min elkarri; ez dago “onik” eta “txarrik”.

Bestalde, gutako askok eduki dugu gure lehenengo “bikote harremana” lagun batekin, hala identifikatu ez arren. Hor egon da maitemintzea, idealizazioa, elkar ezagutzea, hurbiltzea, eksklusibotasun nahia, zeloak, haustura eta dolua. Bere fase guztiakin. Jone eta Pollyrena ere horrela irudikatzen nuen nik. Amaitu bako dolu baten geruza moduko batek estaltzen du liburua. Azken urteotan ugaritzen ari dira adiskidetasunaren inguruko gogoeta kritikoak, baina nik behintzat dinamika asko eduki ditut izendatu gabe oraintsura arte. Liburuan aipatzen da momentu batean zelan berbak falta izan genituen haustura haiek gauzatzeko eta ulertzeko. Berbak, edo filmak, edo kantak... Bikote-harremanak proiektatzeko eduki dugun iruditeria hori guztia, sanoa zen ala ez eztabaidatzera sartu gabe.

Paperean dugunaz gain, beste kontakizun eta kantu batzuei ere egingo die bidea *Pleibak*-ek, MICErekin eta beste bertsolari batzuekin batera liburutik abiatutako emanaldiak egiten ari zara-eta. Nola sortu ziren emanaldiok?

Berrizko aurkezpenarako sortu zen formatua, berez. Liburuan kontaktzen denari beste bizitza bat ematen dio, beste ahots eta begirada batzuek geruzak gehitzen dizkiote. Eta, bide batez, kantarako plazak sortzen ditugu elkarrentzat: *Kontrako Eztarritik*-en esaten den moduan, festan gonbidatuak izatetik harago, geure festa sortzea da hau. Niretzat liburu hau idaztea bera izan da gure jai bat sortzea, geure musikarekin, geure erreferentekin, geure hizkuntzarekin... Geure jaia da *Pleibak*. ●